

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

LEJA VELDIN
Dramatika Alenke Goljevšček

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

LEJA VELDIN
Dramatika Alenke Goljevšček

Diplomsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Mateja Pezdirc Bartol

Študijski program: Slovenistika

Ljubljana, 2016

Izvleček

V svoji diplomski nalogi sem obravnavala drame Alenke Goljevšček. Analizirala sem pet njenih dram: *Srečanje na Osojah*, *Pod Prešernovo glavo*, *Zelena je moja dolina*, *Lepa Vida 1986* ali *Otrok, družina, družba* in *Srečna draga vas domača*. Na začetku diplomske naloge sem na kratko predstavila avtoričin življenjepis. V analizi sem njene drame obravnavala z naslednjimi kriteriji: dramske osebe, motivi in teme ter jezik. Ugotovila sem, da v štirih njenih dramah nastopajo nezadovoljne, kritične osebe, ki jih doletijo različne oblike kazni (izguba službe, premestitev na drugo delovno mesto, prisilna selitev na drugo šolo, javno blatenje osebe). Na drugi strani je v dramah zastopana tudi oblast oziroma vplivni ljudje. Motivno-tematska analiza je pokazala, da avtorica v svojih delih obravnava pogubnost nekaterih človeških lastnosti, oblast oziroma vpliv oblasti, delovanje podjetja, kapitalizem in medije. Kar se tiče jezikovnih posebnosti, sem v dramskih besedilih naletela na arhaičen jezik oziroma rabo starejših besed, poetičen način izražanja, leporečenje, ki se ga poslužujejo predstavniki oblasti, v dramah pa je ponekod prisoten tudi ekspresivno obarvan govor.

Ključne besede: Alenka Goljevšček, slovenska dramatika, dramske osebe, motivi in teme, družbenokritična dramatika.

Abstract

In my bachelor's degree I presented dramas by Alenka Goljevšček. I analysed five of her works: *Meeting at Osoje (Srečanje na Osojah)*, *Under Prešeren's Head (Pod Prešernovo glavo)*, *Green is My Valley (Zelena je moja dolina)*, *Beautiful Vida 1986 or Child, Family, Society (Lepa Vida 1986 ali Otrok, družina, družba)* and *Happy Dear Home Village (Srečna draga vas domača)*. At the beginning of my bachelor's degree I briefly presented the author's life. During my analysis I discussed her dramas according to the following criteria: characters, motives and themes, language. I found out that in four of her dramas the characters are unsatisfied, critical and they come across many different punishments (they lose their job, they are transferred to another position, they have to move to a different school, they are smeared). On the other hand, the dramas also represent influential people. The motivic-thematic analysis showed that the author in her works discusses the bad side of certain personal characteristics, she presents the authority and its influence, how a company works, capitalism and media. The language is archaic, she uses a lot of old words, expressive speech and sweet talk, typical for influential people.

Keywords: Alenka Goljevšček, Slovene dramatics, characters, motifs and themes, socially critical dramatics.

Kazalo

1 Uvod.....	1
2 Kratek življenjepis Alenke Goljevšček	2
3 Analiza	3
3.1 Srečanje na Osojah.....	3
3.2 Pod Prešernovo glavo	7
3.3 Zelena je moja dolina.....	12
3.4 Lepa Vida 1986 ali Otrok, družina, družba	16
3.5 Srečna draga vas domača.....	20
4 Sklep	24
5 Viri in literatura.....	27

1 Uvod

V svoji diplomski nalogi bom obravnavala drame Alenke Goljevšček. Analizirala bom pet njenih dram za odrasle: *Srečanje na Osojah*, *Pod Prešernovo glavo*, *Zelena je moja dolina*, *Lepa Vida 1986 ali Otroci, družina, družba* in *Srečna draga vas domača*. Na začetku bom na kratko predstavila avtoričin življenjepis.

V analizi bom dramska besedila razvrstila glede na leto nastanka, od najstarejšega do najmlajšega. Na začetku razdelka posameznega dramskega besedila bo najprej podatek o krstni uprizoritvi, če je ta bila, sledila mu bo kratka obnova dramskega besedila za lažje sledenje in razumevanje analize. Drame bom analizirala z naslednjimi kriteriji: dramske osebe, motivi in teme ter jezik. Pri analizi dramskih oseb bom opazovala razlike med najpomembnejšimi nastopajočimi osebami, katere so tiste lastnosti, ki jih ločujejo med seboj, katere so njihove individualne značilnosti, zanimale pa me bodo tudi podobnosti med njimi. Osredotočila se bom tudi na njihove medsebojne odnose, njihovo medsebojno komunikacijo in tudi morebitne konflikte. Pri motivno-tematski analizi me bodo zanimale glavne teme in motivi obravnavanih dramskih besedil, kaj je tisto, kar je v ospredju dogajanja, okrog katerih tem in motivov se vrti največ dramskega dogajanja. Pri jeziku bom analizirala značilnosti le-tega v posameznih besedilih, kakšna so odstopanja od knjižne norme, ali so kakšne razlike v jezikovnem izražanju med osebami. Samim analizam sledi še razdelek recepcija, v katerem bom predstavila nekaj kritičnih odzivov na dramskega besedila. V sklepu bom strnila podobnosti med dramskimi besedili ter poizkusila povzeti značilnosti njenega dramskega opusa za odrasle.

2 Kratek življenjepis Alenke Goljevšček

Alenka Goljevšček se je rodila leta 1933 v Ljubljani, odraščala je v Rožni dolini. (Kermauner: <http://kermauner.org/AlaVec.pdf>) Osnovno šolo je obiskovala na Liceju v Ljubljani, nato se je vpisala na realno gimnazijo na Vič. Študirala je filozofijo in psihologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. (Goljevšček 2011: 406–409) Diplomirala je s temo Spinozova etika (1958), magistrirala s temo Odnos med mitologijo in filozofijo, posebej pri Platonu (1978), doktorirala pa s temo Mit in slovenska ljudska pesem (1981). (Javornik 1989: 260; Kermauner: <http://kermauner.org/AlaVec.pdf>; http://sl.wikipedia.org/Alenka_Goljevšček_Kermauner) Najprej je začela učiti filozofijo in psihologijo na Klasični gimnaziji v Ljubljani, sicer pa je bila srednješolska učiteljica 25 let. (Goljevšček 2011: 409–411) Članke je objavljala v različnih časopisih in revijah: *Naši razgledi*, *Tribuna*, *Beseda* idr.; delovala pa je tudi pri takrat glavnem kulturnem časopisu *Novi svet*. Objavljala je gledališke kritike, ocene razstav, filmov in knjig. (Kermauner: <http://kermauner.org/AlaVec.pdf>) Njeno prvo izdano literarno delo je zbirka pravljic *Čudozgode* (1977), kasneje je izdala še zbirko otroških iger *Čudežni kamen* (1981), poleg tega je napisala tudi nekaj radijskih iger. (Goljevšček 2011: 426; Javornik 1989: 260) Za odrasle je napisala pet gledaliških iger (*Srečanje na Osojah*, *Pod Prešernovo glavo*, *Zelena je moja dolina*, *Lepa Vida 1986 ali Otrok, družina, družba* in *Srečna draga vas domača*), ki jih bom obravnavala v svoji diplomski nalogi. Znanstveno se je posvečala predvsem slovenski mitologiji in ljudski pesmi. (Goljevšček 2011: 433) Nekatere njene razprave so *Mit in slovenska ljudska pesem* (1982), *Struktura mita v soočenju s strukturo ljudskega pripovedništva* (1984, 1985), *Med bogovi in demoni: liki iz slovenske mitologije* (1988), *Pravljice, kaj ste?* (1991). (Kos 1996: 115)

3 Analiza

3.1 Srečanje na Osojah

Srečanje na Osojah je prvo avtoričino dramsko besedilo za odrasle, nastalo je leta 1980. Premierna uprizoritev je bila 14. januarja 1983 v Slovenskem ljudskem gledališču Celje, predstavo je režirala Meta Hočevnar. Avtorica je dramsko besedilo podnaslovila kot moraliteto. Drama je razdeljena na 6 slik. Kraj dogajanja je mesto Kranj in okolica (Bled), čas je konec 15. stoletja.

3.1.1 Kratka obnova drame

Okrog mesta straši medvedka. Rihtar obljubi nagrado tistemu, ki jo bo ubil. Purgarji Kancijan, Tilen in Florjan se odpravijo na lov za živaljo. Kancijan jo ubije, nato se medvedka spremeni v vilo Abrakso. Vila ga prosi, naj jo izpusti, obljubi, da mu bo izpolnila katerokoli željo. Kancijan si zaželi, da bi se mu vedno izpolnila vsaka želja. Njegova želja ima pogoj, da nikoli, kadar si kaj zaželi, ne sme pomisliti na lisico. Kancijan si zaželi veliko bogastva. Skupaj s prijatelji odkopljejo skrinjo zlatnikov, vendar Kancijan zagleda lisico, zaradi česar skrinja izgine.

Turki se približujejo mestu, v njem zaradi tega vlada velik strah. Rihtar je huje ranjen. Ljudje, ki se ne borijo, molijo za ostale. Kancijan si zaželi, da bi iz boja odšel junak, da bi si pridobil čast in slavo. Ponovno se pojavi lisica, Kancijan jo lovi in jo na vsak način hoče ubiti.

Po mestu se govori, da je Kancijan pobegnil v boju proti Turkom in da je preklet od hudiča. Kancijan se odpravi na romanje na Bled, da bi se otresel svojih stisk. Na Marijinem obrazu v cerkvi zagleda Abraksin obraz. V cerkvi naleti na svojo simpatijo Terezo. Njeni mami, Rihtarci, ni všeč, ko vidi Kancijana v hčerkini bližini. Posmehuje se njegovi izpovedi o naklonjenosti Terezi, nanj gleda zviška. To Kancijana zelo razjezi, zaželi si, da bi bila Tereza njegova žena in da bi mu bila njena starša podložna. Ponovno se pred njim pojavi lisica, ki je hkrati tudi v njem.

Kancijan je na begu pred Smrtjo, Rihtarja prosi, naj mu da svojega konja. Ta se najprej obotavlja, nato mu ga je vendarle pripravljen dati. Kancijan zabode Rihtarja in odjaha proti Osojam na Koroško, kjer se namerava skriti. Smrt pride k Rihtarju, nato ta kmalu izdihne. Drevi pa bo zadnjič srečala na Osojah tudi Kancijana.

3.1.2 Dramske osebe

V drami nastopa 13 individualno označenih oseb ter osebe kot množica (meščani, meščanke, dekleta, fantje, romarji, hlapci, otroci). Glavna oseba drame je Kancijan, druga najbolj pomembna oseba je vila Abraksa, ostale osebe, ki so pomembne za dogajanje, so še rihtarjeva družina (rihtar Lenart, njegova žena Rihtarica in njuna hčerka Tereza) ter kranjska purgarja Florjan in Tilen.

Kancijan je glavna oseba drame. Njegova najbolj izpostavljena lastnost je predvsem lakomnost in tudi nenasitnost v željah.

KANCIJAN (*ga prekine, vili s poudarkom*): Vsako željo mi izpolniš?

VILA (*prežeče, počasi*): Vsako.

KANCIJAN (*se zmagoslavno zasmije*): Potem želim, da se mi zmeraj izpolni vsaka želja!
(Goljevšček 2004b: 10)

Kancijan ima tudi neizmerno veliko željo, da bi se dokazal in proslavil v družbi. Kancijan ne verjame v Boga, sicer pa je tudi naiven in brezglavo trmast, saj pogosto ne razmišlja o morebitnih posledicah svojih besed oziroma dejanj. Krajši čas Kancijan celo verjame v Boga, vendar njegova velika jeza nad ljudmi, ki se mu posmehujejo ali ga kako drugače grdo zavračajo, prevlada ter v njem vzbudi podle želje in maščevalnost. Kancijan je sicer zaljubljen v rihtarjevo hčerko Terezo, vendar njuna ljubezen nima prihodnosti zaradi nenaklonjenosti njenih staršev do njega.

Druga najbolj pomembna oseba v drami je vila Abraksa, ki lahko spreminja svojo podobo. Vila Abraksa zelo dobro pozna človeka in njegove slabosti, ker je spretna govorka, z lahkoto zapelje v pogubne odločitve in uničenje.

VILA (*se smeje*): Njivo, Kancijan? Jaz ti dam več. Veliko več! (*Zapeljivo.*) Hočeš zlata, moči, slave? Reci! Vsako željo ti izpolnim.

(Goljevšček 2004b: 10)

Abraksa človeka, ki ji podleže, ne izpusti iz rok, ta ostane njena žrtev do konca.

Rihtar Lenart je dober vodja, ki je tudi precej veren. Njegova žena Rihtarica je stroga ženska, ki se včasih vede zelo vzvišeno. Zelo pomemben ji je status oseb, njihov družbeni položaj. Rihtarica ne mara Kancijana, ki mu odkrito kaže svojo nenaklonjenost. Njuna hčerka Tereza je dobrasrčna in pobožna oseba. Do svojih staršev je ubogljiva in poslušna. Tereza ima rada Kancijana, vendar njena starša njuni ljubezni nista naklonjena, zato s Kancijanom nimata skupne prihodnosti.

Florjan, purgar kranjski, je v drami pomemben, saj izstopa s tem, ko je eden redkih, ki stoji ob strani Kancijanu, s čimer se izkaže kot zvesta in dobra oseba. Florjan je precej previden in veren človek, ki je prepričan, da določene lastnosti, kot sta denimo požrešnost in dvom v Boga, lahko človeka uničita oziroma mu močno škodita. Ima spoštljiv odnos, včasih tudi strahospoštovanje, do Boga in vseh nadnaravnih višjih sil.

Tilen, purgar kranjski, rad zbode ljudi in jih včasih izziva, tudi postavlja in širokousti se rad. On je tudi zelo vraževeren.

3.1.3 Motivi in teme

Drama vpeljuje pogubnost nekaterih človeških lastnosti, ki so najbolj vzpostavljene predvsem skozi glavno osebo, Kancijana. Najprej je potrebno omeniti lakomnost oziroma nenasitnost, za katero se zdi, da nekako najbolj izrazito oblikuje in določa njegovo življenje. Ravno ta njegova značajska lastnost mu prinese pogubo in trpljenje, nenazadnje pa tudi smrt. S tem se pokažejo uničujoče posledice določenih lastnosti.

V drami je pomemben element tudi nadnaravno, ki je vzpostavljeno z vilo Abrakso in z lisico. Nadnaravno predstavlja nekaj skrivnostnega, nekaj težko opredeljivega, vedno bolj poleg tega tudi nekaj temačnega in pogubnega. Sprva ima videz nečesa prijetnega, nato pa postane glavni vir človeške pogube. Vilinski svet in človeški svet nista združljiva, nikoli ne moreta delovati v sožitju; človek in vila sta namreč v svetu, ki ni njun, drug drugemu nevarna. (Goljevšček 1988: 60) Lisica predstavlja nezmožnost izpolnitve (določenih) posameznikovih želja.

3.1.4 Jezik

Avtorica si je pri pisanju drame pomagala tako, da je brala Plemiška pisma, dela starejših avtorjev, zgodovinske popise in listine. (Goljevšček 1983: [2]) Na tak način je verjetno

poizkusila čimbolj pričarati govorico, ki bi kar najbolj odslikavala obdobje, v katerem se drama dogaja.

Na nekaterih mestih v drami osebe uporabljajo starejše besede (anti, rihtar, cagati, pojata ...). Včasih pa je v govorih oseb zaznati nek poetičen prizvok, stavki zvenijo melodično, spevno, hkrati pa so nabiti z raznovrstnimi asociacijami, zaradi tega je njihov pomen tudi težje določiti in razlagati. V vse to je ponekod vključen še privzdignjen način govora.

KANCIJAN (*zase*): Kancijan! Take priložnosti, da se pred gmajno za prvo mesto postaviš, ne bo! (*Zakliče.*) Vila Abraksa! Močnega, da se mi nobeden ustavljal ne bo, me stori! Stori, da si v boju največjo čast in slavo pridobim!
(Goljevšček 2004b: 17)

3.1.5 Recepcija

V tem razdelku bom predstavila tri kritiške odzive, iz katerih so zajeti tisti deli, v katerih se pisci nanašajo na dramsko besedilo. Sicer sem naletela na pet kritiških odzivov na premierno uprizoritev.

Lojze Smasek (1983: 6) opredeli Kancijanovo željo kot težnjo k absolutnemu, ki pa je nedosegljivo, zato je na koncu ostal brez vsega. Po njegovem mnenju dialogi niso vedno primerni glede na temo, pohvali pa baladnost igre. (Smasek 1983: 6)

Jože Snoj (1983: 7) omenja nezmožnost človeka, da ne bi pomislil na nekaj, kar se mu prepove. V drami je to lisica, na katero Kancijan ne sme pomisliti, saj se mu sicer želja ne more izpolniti. V svoji oceni omenja tudi, da si Kancijan želi nekaj, kar ne more biti nikoli izpolnjeno; zapiše tudi, da je kriv brez krivde. (Snoj 1983: 7) Po njegovem mnenju je Alenka Goljevšček »postavila pred nas usodo evropskega subjekta v mitski preobleki in transparentnosti srednjeveške moralitete«, Kancijanova usoda pa se ne dogaja pred Bogom, ampak pred novodobnim Nihilom. (Snoj 1983: 7)

Veno Taufer (1983: 103) zapiše, da želja, vezana s prepovedjo, vedno spodleti. Njegovo mnenje je, da je uporaba mitologije in arhetipskih situacij deluje »kot kak eksotični ali teatralni klobuk«, tako tudi meni, da je lisica v drami neobvezna, saj ni izraz človekovih velikih stisk, strahov, groz in verovanj. (Taufer 1983: 103)

3.2 Pod Prešernovo glavo

Dramsko besedilo je bilo napisano leta 1983. Premierna uprizoritev je bila 19. septembra 1984 v Mestnem gledališču ljubljanskem, in sicer v režiji Zvoneta Šedlbauerja. Avtorica je dramsko besedilo podnasloвила kot kratkočasno žaloigro. Drama je sestavljena iz dveh dejanj, ki sta razdeljeni na prizore, in epiloga. Kraj dogajanja je gimnazija, čas dogajanja pa takratni čas, avtorica dogajanje časovno umesti od februarja do junija.

3.2.1 Kratka obnova drame

V šolstvu se obetajo spremembe. Skoraj vsi učitelji so enotno proti tem, menijo, da bodo zmanjšale kvaliteto poučevanja. Svoje nestrinjanje so izrazili že pred samim sprejetjem sprememb, vendar njihove pripombe niso bile upoštevane. Šolo obiščeta politična delavca Dimnik in Koritnikova, ki govorita o novih spremembah. Koritnikova jih seznani z dejstvom, da se bodo združili s srednjo kovinarsko šolo. Skoraj vsi učitelji so nad to novico zgroženi in izrazijo svoje nestrinjanje. Na šoli izvedejo referendum, na katerem glasujejo glede združitve šol. Večji del dijakov in učiteljev glasuje proti njej. Dimnik in Koritnikova sta zaradi tega jezna, slednja se odloči, da bo poskusila med seboj spreti učitelje. Na šoli se pojavijo slike kljukasti križev ter srpov, zaradi česar se začnejo zasliševanja. Učiteljico Zoro obtožijo sovražne dejavnosti. Dijak Vasko prosi svojega očeta Dimnika, naj ustavi preiskavo na šoli, vendar ta zavrne to možnost. Učitelji pospravljajo še zadnje stvari iz zbornice, saj se selijo na novo šolo. Učiteljica Zora se bo zaradi vsega dogajanja upokojila, prav tako se namerava upokojiti učitelj Jovan.

3.2.2 Dramske osebe

V tej drami nastopa zelo veliko oseb, v didaskalijah jih je navedenih 22, od tega je 8 učiteljev, 4 dijaki, 2 čistilki, 2 politična delavca, ravnatelj, pomočnica ravnatelja, hišnik, učiteljeva žena, znanec in dijaki kot množica. Najpomembnejše dramske osebe so učitelji in politična delavca Dimnik in Koritnikova.

V dramskem besedilu nastopa 8 učiteljev, 3 učiteljice (Zora, Teja, Zdenka) in 5 učiteljev (Lojze, Igor, Štefan, Tomaž, Jovan). V dramskem besedilu jih spoznamo iz različnih vidikov. Najprej bom predstavila učiteljice. Zora zelo rada poučuje in je precej sočutna in pozorna učiteljica. Hkrati pa je tudi zelo občutljiva, določene stvari jo lahko zelo močno pretresejo in prizadenejo. Teja izstopa s svojo neposrednostjo, svoja stališča jasno in odločno zagovarja. Poročena je z

učiteljem Štefanom. Zdenka je edina od učiteljev podrejena oblasti oziroma na strani oblasti, zato je na nek način tudi izobčena. Izraža se premišljeno, njen značaj je precej skrivnosten. Učitelj Lojze je precej vpliven in priljubljen učitelj. Pogosto je delovno zelo obremenjen. On je prijazen, hkrati pa tudi trden, saj stoji za svojimi prepričanji in stališči. Igor izstopa s svojim humornim načinom izražanja, pri katerem uporablja pretiravanje oziroma ironijo.

IGOR (*v komični paniki*): Na pomoč! Deset pubertetnikov kraca po zidovih! Država se maje, help! Help!

(Goljevšček 2004a: 51)

Učitelj Igor hkrati tudi pogosto daje ciničen vtis, včasih se (prikrito) norčuje iz koga. Štefan je nezaupljiv in premišljen človek. Poročen je z učiteljico Tejo, ki je njegovo čisto nasprotje. Učitelj Tomaž je edini učitelj, ki nima nekih posebnih značilnosti, po kateri bi odstopal od ostalih. Jovan oziroma Gedža se razlikuje od ostalih po jeziku, saj govori bolj kot ne srbohrvaško. Gedža sicer rad osvaja in laska ženskam.

GEDŽA: Evo jih, vsi na broju. Da začnem i ja ... (*Zori*) Zora, srce moje, vse najboljše za 8. marec ... (*Ji stisne roko, jo poljubi.*)

ZORA (*se smeje*): Hvala, Gedža, hvala.

TOMAŽ: Kakšen 8. marec? Saj smo šele februarja ...

GEDŽA: Treba početi zgodaj. Toliko je žensk na svetu, pa kako da stignem jadnik u enem mesecu. (*Teji*) Teja, vse najboljše ...

(Goljevšček 2004a: 9)

Ravnatelj Miloš je precej neodločna in zlahka vodljiva oseba. Na stresne situacije se odzove z naivnim optimizmom, s katerim pogosto daje vtis nezrelosti. Ne želi se opredeljevati oziroma trdno česarkoli zagovarjati, nekako poskuša biti razumevajoč in strpen, toda nenazadnje je vseeno še vedno ena izmed (mnogih) oseb, ki so podrejene oblasti.

Marija, pomočnica ravnatelja, je ukalupljena, oblasti podrejena oseba. Marija je resna in nepopustljiva. Ima zelo jasno izoblikovane predstave o tem, kaj je primerno in kaj ne. Ona je zaščitniška in izjemno občutljiva glede svojega očeta.

Od zaposlenih na šoli je vredno omeniti še hišnika Toneta, ki je sicer zelo redkobeseden, vendar marsikaj pove s svojim pogledom, ta vzbuja nelagoden, skrivnosten občutek. On marsikaj opazi in vidi, zdi se, da mu nič ne uide. Na njem je nekaj nevarnega. Tone je sicer do svojega nadrejenega, ravnatelja Miloša, uslužen in vestno opravlja svoje dolžnosti.

Politična delavca Dimnik in Koritnikova predstavljata oblast, v ospredju je predvsem Dimnik. Dimnikovo govorjenje je polno floskul, leporečenja. On je zelo dober igralec, skoraj nikoli ne pokaže svojih resničnih namer, na drugače misleče poizkuša vplivati prikrito, daje lažni vtis prijaznosti.

DIMNIK (*ljubeznivo, dinamično*): Pozdravljeni, tovariš Hribernik, pozdravljeni (*prisrčno stiska Lojzetu roko*) ... Oprostite, bil sem zadržan, vsi smo tako zaposleni, kajne? Upal se, da bomo skupaj v miru popili kavico ... [...] Pravkar sem se o pravni plati vaše zadeve posvetoval s pravno službo. (*Zaskrbljeno zmaje z glavo*) Da, da, stvari so zapletene, zelo zapletene ... (*s prikrito ostrino*) Malo nam mečete polena pod noge, kaj?
(Goljevšček 2004a: 41)

Koritnikova je bolj neposredna in včasih tudi nesramna, na nekatere ljudi gleda precej očitno zviška.

3.2.3 Motivi in teme

Glavna tema in hkrati tudi motiv dramskega besedila je oblast oziroma vpliv oblasti. Hkrati s tem avtorica vzpostavlja tudi družbeno kritičnost. Ozadje stremeljenj k določenim spremembam ni nujno vedno povsem jasno in opredeljivo, jasno pa je, da bodo ljudje, ki stojijo za tem, naredili vse za dosego zastavljenih ciljev, tiste, ki jim bodo nasprotovali ali jih ne bodo ubogali, pa bodo tako ali drugače kaznovali. Vsakršen upor je utišán, nasprotujoče pripombe niso slišane, najbolje je, če se človek strinja z odločitvami oblasti. Hkrati pa niti ljudje iz istih krogov niso varni pred različnimi oblikami kazni, saj morajo biti vendarle učinkoviti in dovolj angažirani. Določeni projekti, ki se jih loti oblast, so lahko izpeljani izjemno pomanjkljivo, kar pa hkrati kaže tudi na ignorantski in brezbrizen odnos do nekaterih področij družbe. Predpisi se po potrebi spreminjajo, velikokrat so tudi namenoma napisani zakomplicirano in nejasno. Za oblast je značilno tudi leporečenje, prikrito izražanje. Stvari se redko poimenujejo takšne, kot so.

3.2.4 Jezik

Avtorica je dejala, da si je v drami prizadevala za prikaz razlik med osebami v jezikovnem izražanju, tako je želela uporabljati čimbolj stvaren jezik, ki pa je tudi večplasten, razlikovalen. (Goljevšček 1984: [2]) Zanj je jezik tudi najpomembnejši realističen element drame. (Goljevšček 1984: [2])

Zelo pomemben del v drami predstavlja leporečje, ki se najbolj kaže v Dimnikovem govoru. V njegovem govorjenju je polno floskul, nejasnih, zapletenih stavkov, ki se jih namenoma poslužuje. Njegove besede redko zvenijo iskreno, neigrano. V ozadju njegovih besed je vse drugo, samo tisto, kar je izrečeno, ne.

DIMNIK: Hvala ... Drage tovarišice in tovariši! Najprej naj povem, da je bilo naše delo na programu zelo naporno in zapleteno. Ravnali smo se namreč po principu, da bi posamezne usmeritve novega šolstva čim bolj funkcionalno povezali, ne le vsebinsko, temveč tudi, da se tako izrazim, prostorsko, namreč tako, da bi vsaka usmeritev polno zaživela v okolju, kjer bi različni družbeni in kulturni dejavniki po svoje prispevali k izoblikovanju specifičnosti določenih vej usmerjenega izobraževanja. [...]

(Goljevšček 2004a: 16)

Učitelj Igor se od ostalih razlikuje po svojem humornem načinu izražanja, veliko uporablja pretiravanje oziroma ironijo. Jovan oziroma Gedža se razlikuje od ostalih po tem, da govori bolj kot ne srbohrvaško. Pri ostalih učiteljih ni zaznati kakšnih posebnih individualnih značilnosti jezikovnega izražanja, ki bi odstopale od ostalih.

Dijaki se izražajo precej pogovorno, za njihov govor je značilna ekspresivnost, raba pogovornih besed. Njihov govor se rahlo spremeni, kadar se pogovarjajo z učitelji. Precej pogovorno se sicer izražata tudi čistilki.

VASKO: (*se zjezi*) A ti ne verjameš, da kiflci mlatjo, a? Ta mlade, kjer dosežejo, ti jest povem, iz svoje skušne, fant! Postavjo te tkole ob zid (*pokaže*), roke gor pa po ledvicah s pendrekam. To boli k svina, na zun se pa nič ne pozna, veš. Kadar pa pošten popenjo, jo fašes pa kr fuk! na gobec.

(Goljevšček 2004a: 65)

BARBARA: (*tiho Matjažu*): Ti, zakaj pa nočeš povedat, kdo je pisu?

MATJAŽ (*tiho*): Veš kaj, jaz ne bom cinkar. Nej kifelci pogruntajo sami, so plačan za to.

BARBARA (*pokima*): OK. Čeprav tistih tipov niti slučajn ne šmirglam.

(Goljevšček 2004a: 57)

3.2.5 Recepcija

Navajam vse tri kritiške odzive, na katere sem naletela, ob premierni uprizoritvi dramskega dela. V ospredju mojega zanimanja so bili odzivi na dramsko besedilo, vendar se ocene slednjega pogosto povezujejo tudi z oceno same predstave. Vsi trije kritiki omenjajo aktualnost dramskega besedila oziroma predstave.

Aleš Berger (1984: 519) omenja, da drama govori o konkretnih dogodkih, ki so se takrat dogajali – z Gimnazijo Ivana Cankarja v Ljubljani so se združili dijaki in učitelji takrat preoblikovane Klasične gimnazije. Aleš Berger (1984: 519) meni, da so dialogi oblikovani življenjsko, osebe pa se mu zdijo tipizirane, vendar se mu to ne zdi zelo moteče. Dodaja še, da je drama precej nenavadna za naše razmere: »brez dlake na jeziku pripoveduje o nečednostih in surovostih, ki so se zgodile na natanko določenem kraju v naši komaj minuli preteklosti in katerih posledice so v našem šolstvu še zmerom navzoče. [...] Njen osnovni cilj je informiranje iz prve roke, podano v obliki, prirejeni za na oder.« (Berger 1984: 519)

Jernej Novak (1984: 5) omenja aktualnost igre, v kateri gre za boj proti politični birokraciji, vendar pa so učitelji v tem neuspešni, saj ne morejo vplivati na uvedene spremembe. Najbolj pohvali dialoge političnih birokratov, ki so po njegovem mnenju napisani suvereno, malo manj kvalitetno se mu zdijo oblikovani konflikti med učitelji. (Novak 1984: 5)

Lojze Smasek (1984: 4) je v svoji oceni zapisal, da je predstava na smešen način predstavila sicer žalostno stvar. Po njegovem mnenju drama vsebuje fraze, ki jih sicer v resnici uporabljajo politiki v zvezi s šolsko reformo. (Smasek 1984: 4) Smasek (1984: 4) zapiše tudi, da je drama namenjena ljudem, ki so seznanjeni z resničnim takratnim dogajanjem v šolstvu, drugim bi utegnila biti nerazumljiva.

3.3 Zelena je moja dolina

Avtorica je tretje dramsko besedilo *Zelena je moja dolina* napisala leta 1984. Premierna uprizoritev je bila 22. februarja 1985 v Prešernovem gledališču Kranj, režiral jo je Aleš Jan. Predstava je odprla 15. Teden slovenske drame. Dramsko besedilo je podnaslovljeno kot sodobna burka. Besedilo je razdeljeno na dve dejanji, ti dve pa dalje na slike. Kraj dogajanja so prostori agrokombinata, čas dogajanja po vsej verjetnosti takratni sodobni čas, avtorica dogajanje časovno umesti v maj in junij.

3.3.1 Kratka obnova drame

V agrokombinatu pomolzejo vedno manj mleka, zaradi česar bi utegnili imeti finančne težave. Nekatere krave so bolne zaradi zastarelega molznega stroja. Tudi krma za krave ni dobra, v agrokombinatu je tako prisotno mnogo pomanjkljivosti, delo se opravlja površno. Krizo v podjetju si direktor Franc prizadeva čimbolj skriti in prikriti. Peter, inženir, zaposlen v agrokombinatu, medtem veliko časa posveti tudi delu z lastno vzrejeno kuro, od katere si zelo veliko obeta. Ta bo tudi njegovo poročno darilo zaročenki Lidiji. Novinarka Sonja pa želi izvedeti, kaj je v ozadju regulacije Bistrice. Peter se razjezi, ko odpeljejo tudi mleko krav, ki se zdravijo z antibiotiki. Čeprav Jaka, vodja delavcev, to zanika, se izkaže, da je to res storil in hotel na tak način zaslužiti še nekaj dodatnega denarja. Na dan proslave Peter in Sonja iščeta dokumente, ki bi ji pomagali pri javnem razkrinkanju poslovnih nečednosti agrokombinata. Lidija misleč, da sta Peter in Sonja skrivna ljubimca, dokončno zapusti Petra. Sonja objavi članek o regulaciji Bistrice in z njo povezanih nečednih poslov, zaradi česar je v precej velikih težavah. Petru prinese papirje, za katere mu reče, naj jih objavi v primeru, če bodo njej kaj naredili. Delavci obkoliijo Petra in ga nekajkrat udarijo. Peter reče Jaki, da bo naredil vse za razkrinkanje njihovih nečednosti. Sonjo povozi kamion, v pisarni na tleh najdejo direktorja Franca, ki je po vsej verjetnosti mrtev.

3.3.2 Dramske osebe

V dramskem besedilu nastopa 7 oseb in neimenovani delavci. Inženir Peter je glavna oseba, ostale pomembne osebe so še direktor Franc, delavec Jaka in novinarka Sonja.

Peter je zaposlen kot inženir v agrokombinatu. Svojemu delu je zelo predan in je navdušen raziskovalec. Njegovo delo mu je zagotovo najpomembnejša stvar. Peter ne mara površnosti in malomarnosti, tudi (poslovnih) skrivnosti ne mara, toda hkrati je tudi previden in ne neustrašen.

Njegov odnos z direktorjem Francem je napet in mestoma tudi zelo konflikten, saj imata popolnoma različne poglede na stvari. Peter ima zaročenko Lidijo, s katero nimata najboljšega odnosa, Peter je namreč do nje pogosto nepozoren, nameni ji zelo malo svojega časa in pozornosti. Zelo dobro pa se razume s svojo nekdanjo sošolko Sonjo, s katero si zelo veliko zaupata in sta nekakšna zaveznika.

Direktor Franc je zelo hitro vzkipljiv in tudi nepotrpežljiv, vendar kljub temu ne zna vzpostaviti reda. Zelo pogosto je pod stresom, kar se odraža na njegovem šibkejšem zdravju. Franc ima poseben odnos z Jako, s katerim se poznata že dolgo časa. Onadva sta zaveznika in tesna prijatelja, zaradi česar ima Franc do Jake drugačna merila kot do ostalih. Direktor skriva in prikriva tudi polno poslovnih skrivnosti. V svojih javnih nastopih se poslužuje leporečenja.

Jaka je vodja delavcev. Kot že omenjeno, je z direktorjem Francem v tesnih in prijateljskih odnosih. Ne mara preveč radovednih ljudi, do njih je sovražno in maščevalno nastrojen. Jaka je sicer pri delu zelo površen, dela polno napak. Delo jemlje precej neodgovorno, ležerno. Do svojih delavcev je ukazovalen, hkrati pa tudi manipulativen in občasno nasilen.

Pomembno je omeniti novinarko Sonjo, ki je radovedna, vztrajna in neustrašna oseba. Zelo dobro se razume s svojim bivšim sošolcem Petrom, na katerega tudi vpliva s svojim pogumom.

Administratorka Lidija je Petrova zaročenka. Do Petra je nezaupljiva in v njunem odnosu se pogosto počuti zapostavljeno, zelo hitro je tudi ljubosumna. Včasih se rada spogleduje z drugimi.

3.3.3 Motivi in teme

Ena izmed glavnih tem je delovanje podjetja, v ozadju katerega se odvija polno spletk, nečednih poslov, prikrivanj in zakrivanj določenih dejanj, tudi pomanjkljivosti. Drama prikaže, da ima lahko neko podjetje poseben status oziroma je tako ali drugače privilegirano. Hkrati pa pokaže tudi odvisnost podjetij od sugestij in usmeritev, ki jih dobivajo od vplivnih ljudi.

DIREKTOR (vzdihne): Ko pa zmeraj šraufajo, pritiskajo ... zmeraj so kakšne kampanje, direktive, treba je kaj prikazati, dokazati ... In jim je figo mar, če mi pri tem gagnemo.

(Goljevšček 2004b: 58)

V drami je vzpostavljen tudi odnos med sistemom in radovednim posameznikom. Vplivnim ljudem ni všeč podrobno zanimanje posameznikov za določena področja, ni jim všeč (zavzeto) iskanje resnice. Za določene teme in področja se posameznik ne sme zanimati, pustiti jih mora pri miru, sicer ima težave.

Obrobna tema je partnerski odnos, ki je vzpostavljen skozi odnos med Petrom in Lidijo. Lidija je v odnosu pogosto zapostavljena in spregledana, Peter ji prisluhne šele, ko ona jasno pokaže svojo nezadovoljstvo. Med njima ni nekega velikega zaupanja, Lidija ves čas dvomi v svojega zaročenca. Njun odnos se ne popravi, njuna komunikacija se ne izboljša, tako se Peter in Lidija nazadnje razideta.

3.3.4 Jezik

V tem razdelku navajam jezikovne posebnosti dramskih oseb. Kot že omenjeno, je direktor Franc zelo hitro vzkipljiv in tudi nepotrpežljiv človek, kar se seveda najbolj izraža v njegovem govoru. Kadar je zelo jezen, uporablja tudi kletvice, žaljivke. Včasih se poslužuje ironije ali pretiravanja.

DIREKTOR (*zgrabi Jaka za srajco; grozeče, pridušeno*): Ti! Bi me rad spravil pred sodišče? (*spusti Jaka, besno koraka gor in dol; pridušeno*) Idiot, osel, cepec kronani! Dokaze ti lepo pusti na moji mizi, vsakomur na ogled, madona! Kaj imam jaz s tem, te vprašam? (*Spet zgrabi Jaka, ga strese.*) Zakaj delaš po svoji trapasti glavi, a? (*Ga spusti.*)
(Goljevšček 2004b: 55)

V javnih govornih položajih oziroma takrat, kadar je na očeh širše javnosti, je njegov govor veliko bolj miren in vljuden, poln leporečenja, vljudnostnih besed.

JAKA (*proti odprtim vratom direktorjeve sobe*): Dobro si govoril, direktor, po celi dolini se je slišal. Od srca do srca. Pa tako lepo si povedal od razrednega boja in od izgradnje socializma ... (*z občudovanjem*) Imaš pa že tak gobec ...

DIREKTOR (*praznično oblečen pride iz svoje sobe, samozadovoljno*): E, Jaka, to pa že znamo, kaj? Ni bil moj prvi govor, ne ... pa tudi zadnji ne, mislim ... (*Ugasne luč v svoji sobi.*)
(Goljevšček 2004b: 71)

Delavec Gustl se izraža najbolj pogovorno v drami, njegov jezik namreč vsebuje veliko pogovornih besed.

GUSTL: Prov, bom pa resn. Kt plav pondelk bom resn. (*Pravilno uradno.*) Eno naročilnico nucam, pa hitr.«

(Goljevšček 2004b: 38)

3.3.5 Receptija

Iz kritičkih odzivih, ki so nastali ob premierni uprizoritvi, navajam nekaj mnenj različnih avtorjev. Najbolj so me zanimale njihove ocene dramskega besedila.

Vesna Jurca (1985: 3) v svoji oceni zapiše, da v drami Goljevščkova »združuje elemente čiste burke (loputanje z vrati, zamenjava oseb, vrtoglava hitrost dogodkov) z elementi skoraj tragičnega prikaza nepravilnosti v funkcioniranju družbenega sistema, kjer so osebe le marionete v rokah svojih nadrejenih.« Vendar pa po njenem mnenju ravno to združevanje povzroči, da drama izpade kot poceni varianta humoreske. (Jurca 1985: 3)

Jernej Novak (1985: 5) kot glavno pomanjkljivost drame omenja poskus mešanja žanrske igre z aktualno družbeno kritičnostjo, ta se avtorici po njegovem mnenju ni posrečil. Pohvali povezavo dveh zgodb drame (razmere v agrokombinatu, zgodba inženirja Petra) z zanimivo temo: »profesionalni odnos do dela, ki ga zastopa mladi inženir, naleti na zmeraj isto oviro – na skrajni privatizem, ki se na ravni delovne organizacije kaže v simptomatični patriarhalni organiziranosti [...], v inženirjevi zgodbi pa se zavirajoči privatizem manifestira v boleštni, seveda neosnovani ljubosumnosti, s katero inženirjeva zaročenka in administratorica v kombinatu zasleduje svojega zaročenca.« (Novak 1985: 5)

M. Pušavec (1985: 5) meni, da je pri igrah take vrste najbolj pomembna vsebina, vse ostalo je v ozadju, s tem pa vsebina prikrije tudi morebitne pomanjkljivosti v drami. Doda tudi, da so takšne igre potrebne, »saj se z reakcijo publike potrjuje trdnost političnega sistema.« (Pušavec 1985: 5) Pušavec (1985: 5) zapiše tudi, da bodo šle s spremembo razmer v družbi takšne igre v pozabo. Kvaliteto drame vidi samo v tem, da je ta ogledalo družbe, priljubljenost takih dram pripisuje ravno temu, da drama javno uprizori gledalčeve probleme, zaradi česar se ta ne počuti kot osamljen primer. (Pušavec 1985: 5)

3.4 Lepa Vida 1986 ali Otrok, družina, družba

Dramsko besedilo je bilo napisano leta 1986. Premierna uprizoritev je bila 6. oktobra 1987 v Mestnem gledališču ljubljanskem, predstavo je režiral Zvone Šedlbauer. Avtorica je dramsko besedilo podnaslovlila kot grenko veselo agitko. Drama je sestavljena iz treh dejanj, razdeljenih na prizore. Čas in kraj dogajanja je po vsej verjetnosti takratni sodobni čas in prostor. Dogajalnih prostorov v drami je sicer več, največ dogajanja pa poteka na sodišču in v stanovanju družine Vankot.

3.4.1 Kratka obnova drame

Raziskovalec Jurij Vankot se mora na sodišču zagovarjati zaradi svoje objavljene razprave, v kateri je kritiziral in pisal o mnogih nepravilnostih. Čeprav ima svoje jasne argumente, se zdi, da je izid sodbe že vnaprej znan. Doma se zaradi tega Jurij zelo razburja, hitro tudi postane jasno, da so prepiri v družini Vankot zelo pogosti. Na skrhane partnerske odnose kaže tudi Vidina nezvestoba, ki ima ljubimca Berta, slednji na sodišču zastopa Jurijevo nasprotno stran. Na javni tribuni Vida kritizira prizadevanje za podružbljanje družine. S tem si nakoplje težave, premestijo jo na drugo delovno mesto, hkrati pa jo tudi ljudje začnejo izolirati od sebe. Jurij je izgubil sodbo, ostal brez službe, Vida pa je, kot že omenjeno, premeščena na drugo delovno mesto. Njun sin Primož je bil vnovič zavržen na razgovoru za delo. Vsi trije tako doživljajo neko svoje dno, vendar jih to samo bolj poveže, saj prvič delujejo nekako povezavo in drug drugemu v oporo.

3.4.2 Dramske osebe

Glavna oseba drame je Jurij, zelo pomembni osebi pa sta še njegova žena Vida in odvetnik Bert, ki zastopa in predstavlja oblast. Jurijev in Vidin sin Primož je pomemben iz stališča prikaza družinskih odnosov.

Jurij je magister sociologije, zaposlen kot raziskovalec. Zagovarja svobodno, nepristransko raziskovanje, ki se ga dosledno drži in posluhuje. Svoja stališča zagovarja do konca, neomajen in nepopustljiv je v svojih prepričanjih. Te iste lastnosti pa uveljavlja tudi v družino, kar povzroča v njej slabe odnose. Do svoje žene Vide je pogosto brezobziren, nesramen in ukazovalen, sinu pa velikokrat pridiga in mu jasno kaže, da ga ima za nesposobnega.

Vida je zaposlena kot planerka na ZULP-u. Njen odnos z možem ni dober, pogosto se prepirata. Vida ima ljubimca Berta, s katerim se kar dobro razumeta, vendar njuna zveza nima prihodnosti. Do sina Primoža je precej ukazovalna in neposlušna. Na poklicnem področju Vida odkrito zastopa svoja stališča, vendar se občasno vanjo naselijo tudi dvomi, negotovost. Neomajen Jurij vpliva nanjo tako, da se nikoli ne preda in popolnoma obupa.

Primož je Vidin in Jurijev 20-letni sin, ki je v primerjavi s staršema sprijaznjen z obstoječo družbo, mestoma uteleša ravno tisto, proti čemer se borita njegova starša. Čeprav Primož navzven lahko deluje tudi denimo kot konformist, pa se zdi, da je nekje v sebi razočaran, malodušen in bi si želel oziroma potreboval oporo staršev.

Pomembno se zdi omeniti še odvetnika Alberta, ki predstavlja oblast. Bertovo besedišče zajema polno besednih preobračanj, podtikanj in lažnivih besed. Stvari, ki so mu v prid, odločno zagovarja, kar pa mu ni, označuje za neresnice, nepomembnosti. Bert je egoist in oportunist, ki sta mu v ospredju poklicna uspešnost in denar, pri čemer nima nikakršnih moralnih zadržkov. Do svoje ljubice Vide je precej pozoren, njun odnos je kar dober, vendar njuna zveza nima prihodnosti.

3.4.3 Motivi in teme

Znanstveno raziskovanje in družina sta osrednji temi drame. Znanstveno raziskovanje je v bistvu raziskovanje o tistem in na tak način, kot ga pojmuje in zahteva sistem. Tako je znanstveno raziskovanje še eno izmed mnogih področij, ki jih sistem nadzoruje, upravlja in usmerja. Drugo izpostavljeno področje v drami je družina, ki pa ga sistem še ne obvladuje, si pa trdno prizadeva, da bi ga, kar kaže na to, da sistem hoče nadzorovati prav vsako sleherni posameznikovo področje, družina namreč predstavlja neko človekovo najbolj intimno okolje. Hkrati je na tem mestu umestno omeniti še, da glavni temi drame vzpostavljata tudi motiv odnos med sistemom in kritičnim posameznikom. Sistem ne tolerira nasprotovanj, oblika in obseg kazni sta odvisni od same kritike. Bolj je kritika jasno in nazorno izrečena, hujša je kazen s strani oblasti.

Na eni strani drama obravnava družino v okviru družbe, na drugi strani pa v njenem intimnem okolju, v drami je to v krogu družine Vankot. Jurijev in Vidin partnerski odnos ni dober. Njuna komunikacija je slaba, zelo veliko se prepirata, glavni razlog je v veliki meri Jurijeva

nepopustljivost in večno uveljavljanje svojega. Hkrati pa se v družini Vankot kažejo tudi konfliktni in napeti družinski odnosi med Jurijem, Vido in njunim sinom Primožem. Oba starša sta precej neposlušna do sina, njuna komunikacija s sinom je bolj kot ne omejena na starševsko pridiganje.

3.4.4 Jezik

Avtorica je govorico prilagajala položajem in stanjem dramskih oseb, tako je v javnih in zasebnih govornih položajih prisotno drugačno jezikovno izražanje, prav tako se jezik razlikuje ob razlaganju in prepiranju, vse to skupaj tako prinaša raznolik, večplasten jezik. (Goljevšček 2004a: 74–75)

Jurij se izraža zelo nedvoumno in jasno, pove tisto, kar misli, s tem da v formalnih govornih položajih bolj formalno oblikuje svoj jezik, kljub temu pa se dosledno poslužuje jasnih in nedvoumnih besed. Doma njegov jezik pogosto meji na nesramnost in brezobzirnost, v domačem okolju ni niti malo takten.

VIDA (*utrujeno, a odločno*): Jurij, čas bi že bil, da razumeš. Primož ni noben smrkolin, odrasel je, z njim ne moreš tako ... Preveč avtoritativen si.

JURIJ (*kot prej*): Preveč, aha! Bi rada, da bi mu ploskal? Ideologija nedela: vzeti, razdeliti – kako kaj ustvariti, pri nas nobena ne zanima! Od te odvrtnosti miselnosti crkava cela država, on, moj sin, mi jo pa neženirano prinaša pod nos.

(Goljevšček 2004a: 88)

Primožev govor je v drami najbolj zaznamovan, pri njem je opaziti največji odklon od knjižnega jezika. Njegov jezik vsebuje veliko pogovornih besed, uporablja ekspresivno obarvane besede.

PRIMOŽ: No, videš. Ti si se zažeru u to kt buldog, zgublaš cajt, čeprov zmerej jamraš, de ga maš premau, živčen si k marela - pa že vnaprej veš, de boš najebou. Zakva se pa pol greš vse to?

(Goljevšček 2004a: 88)

Preobračanje besed in leporečenje je pomemben element drame. Ta element je najbolj izražen pri odvetniku Bertu, ki je tudi predstavnik oblasti. Njegov govor je poln nekih floskul, besednih

preobračanj in podtikanj. Stvari ne poimenuje takšne, kot so, vedno jih poimenuje v skladu s svojimi koristmi, besede uporablja na tak način, kot so njemu v korist.

ODVETNIK (*ga prekine*): Takšna razlaga ni smiselna. Gre le za zasebna mnenja predlagatelja.
(Goljevšček 2004a: 79)

ODVETNIK: Predlagatelj dramatizira položaj. Evidenca delovnega časa je vendar malenkost, stvar osnovne delovne discipline, ne pa že kar ukinjanje ... kaj vem česa.
(Goljevšček 2004a: 95)

3.4.5 Recepcija

Naletela sem na štiri kritiške odzive, ki so nastali ob premierni uprizoritvi dramskega besedila. Najbolj me je zanimal odziv na samo dramsko besedilo, zato sem poizkusila zajeti tiste dele kritik, ki se navezujejo nanj.

Andrej Inkret (1987: 2) zapiše, da je Vida »površna ženska v kočljivi moralni situaciji. Javno se zavzema za avtentično družinsko življenje, hkrati pa takšno življenje s svojo nezvestobo sama tepta; eno govori, drugo počne, [...]; na politični ravni je solidarna z možem, na intimni ga leto in dan dvakrat na teden vara z njegovim najbolj odvratnim nasprotnikom ...« Jurijeva zgodba se mu zdi v dramskem smislu v primerjavi z Vidino manj zanimiva, »saj v ničemer ne seže čez zelo preprost žurnalizem, sestavljen po znanem manihejskem stereotipu.« (Inkret 1987: 2)

Po mnenju Lojzeta Smaska (1987: 4) je igra realističen odsev. Občasna razvlečenost in dobesečnost pri predstavljanju dogodkov mu včasih delujeta dolgočasno, v celoti pa se mu zdi drama »posrečen tragikomičen obračun aktualistične nosilnosti z našo konkretno človeško, družinsko in družbeno stvarnostjo.« (Smasek 1987: 4)

Alešu Bergerju (1987: 617) se zdi v drami problematično in neproduktivno, da se tematika obravnava z veristično dokumentarnostjo. Pri tem ga najbolj moti »paradokсна situacija, v kateri se življenje na odru, ob vsem trudu, da bi prepisovalo resnično življenje, sprevrača v papirnat in zato dokaj medel posnetek.« (Berger 1987: 617) Po njegovem mnenju manjka individualna presijanost, ki bi dramo spremenila »v širšo, veljavnejšo in bolj zavezujočo skušnjo.« (Berger 1987: 617)

3.5 Srečna draga vas domača

Besedilo je bilo napisano leta 1999 po naročilu Občine Kranj za dvestoletnico Prešernovega rojstva. Premierne uprizoritve v izvedbi poklicnega gledališča še ni bilo, so pa delo uprizorile ljubiteljske igralske skupine oziroma posamezniki. Dramsko besedilo je podnaslovljeno kot komedija. Drama je sestavljena iz treh dejanj, ta pa dalje na slike. Dogajanje se odvija v Ljubljani v današnjem času.

3.5.1 Kratka obnova drame

Slovenski pesnik France Prešeren in Muza oživita. Prešeren sreča svojo hčerko Urško, ki ga povabi k sebi domov. Ker Urška želi popraviti krivice, ki so se dogajale njenemu očetu, se odloči, da ga bo poskušala osrečiti tako, da ga bo naredila za medijsko zvezdo. Skupina podjetnikov se na sestanku dogovarja glede Prešernovega bivališča in delovnega mesta.

Prešeren se začne pojavljati na očeh javnosti, izdelujejo se izdelki z njegovo podobo. Poroči se z Julijo, poroka je velik medijski dogodek. Prešernu začnejo iti neštete obveznosti in sprejemi na živce. Počuti se kot lutka in želi oditi stran od vsega, želi si svoj mir.

Julija zapusti Prešerna, saj ni srečna v zakonski zvezi. Prešeren zelo veliko popiva, mediji začnejo drugače pisati o njem, kot so prej, tako se spremeni njegova javna podoba, ki začne prinašati manj dobička. Podjetniki se odločijo, da ne bodo več podpirali Prešerna. Ugotovijo, da Prešeren jemlje denar iz sklada in ga usmerja v dobrodelne namene. Na slavnostni prireditvi Prešeren močno kritizira družbo, ki ga začne napadati. Njega in Muzo preženejo nazaj na spomenik, od koder ju reši Urška. Nato se Prešeren in Muza odpravita na ono stran.

3.5.2 Dramske osebe

V drami nastopa zelo veliko oseb. Glavna oseba je France Prešeren, naslednje pomembne osebe so še inženir Zelenko Povoden, skupina podjetnikov (Boris, Mojmir, Adolf, Jurij), mestni župan Alojzij Repe ter mediji, ki jih zastopajo novinarji, poročevalec in napovedovalka.

France Prešeren je glavna oseba v drami. Lastnost, ki ga najbolj opiše, je nepredvidljivost. Včasih se poslužuje citiranja pesniških verzov ali pa poetičnega načina izražanja, ki je nabito z asociacijami in podobami, s čimer deluje sanjaško, navdahnjeno ali pa potrto, odvisno od njegovega razpoloženja. Po eni strani je precej zlahka vodljiv, po drugi strani pa zelo trmast in

neomajen, svoje bo uveljavljal tudi z napadalnostjo. Z ženo Julijo se sprva kar dobro razumeta, sčasoma pa sta si vedno bolj odtujena.

Julija, Prešernova žena, je tako kot njen mož precej nepredvidljiva oseba. V svoji nepredvidljivosti niha med navdušenjem in malodušjem. Ima ekspresivno obarvan način izražanja. Julija ni samostojna odrasla oseba, zdi se, da se ne zmore obnašati odraslo. Precej pomemben se ji sicer zdi tudi lasten zunanji izgled.

Urško, Prešernovo hčerko, spoznamo predvsem skozi njen odnos do očeta, do katerega je zelo pozorna, zaščitniška in ustrezljiva. Očetova sreča ji predstavlja nekaj najpomembnejšega, pripravljena je narediti prav vse za njegovo zadovoljstvo in srečo. Z možem Povodnom ima Urška kar dober odnos, čeprav imata na neke stvari precej drugačen pogled.

Inženir Zelenko Povoden je konformistični poslovnež, ki svoja prizadevanja in cilje prilagaja glede na trg. Povoden je precej spreten govorec, tudi okoliščine zna dobro oceniti. Na njem je nekaj demoničnega, sicer pa se rad tudi spogleduje. Poročen je z Urško.

V drami nastopa še nekaj podjetnikov (Boris, Mojmir, Adolf, Jurij) in mestni župan Alojzij Repe. Med seboj so si zelo podobni, saj vsi vedno gledajo na lastno korist, svoje cilje prilagajajo trgu. Razlikujejo se samo glede strankarskih pogledov na določene stvari.

Tudi Primicova, Julijina mama, je precej podobna skupini podjetnikov in županu, saj je tudi ona preračunljiva in koristoljubna. Zelo pomemben se ji zdi tudi posameznikov ugled.

3.5.3 Motivi in teme

Za najpomembnejši motiv in hkrati tudi temo bi lahko označili kapitalizem. Takšna družba je močno in v veliki meri usmerjena k dobičku. Tipični predstavnik gleda na svoje predvsem finančne koristi, preračunava in premleva različne možnosti za lastno korist. Kapitalizem je v dramskem besedilu verjetno najmočnejše vzpostavljen skozi motiv človeka kot blagovne znamke. Človek je tako kar nekakšen projekt, pri katerem sodelujoči ljudje poizkusijo izčrpati čim več možnosti za dobiček. Sredstva, ki jih pri tem uporabljajo, so različna – veze in poznanstva pri vplivnih in pomembnih ljudeh, mediji, ki pomembno prispevajo k oblikovanju javne podobe osebe, izdelki, ki tako ali drugače predstavljajo in promovirajo osebo. Človek je

pri tem kot nekakšna marioneta, ki jo usmerjajo drugi. Zelo pomemben del pa predstavlja tudi zakon ponudbe in povpraševanja, saj je projekt človek kot blagovna znamka opuščen, če ne prinaša dovolj dobička. Na tem mestu bi bilo umestno omeniti tudi motiv medstrankarskih preprirov. Slednji so vredni omembe predvsem iz vidika, da nikoli ne prinesejo globljega razkola, če so interesi in cilji vseh vpletenih skupni.

Zelo pomemben element v drami so mediji. Z njihovo pomočjo se lahko gradi in ohranja človekova javna podoba, kar vse vpliva tudi na dobiček. Vse to kaže na njihovo močno prisotnost in navzočnost v družbi, tudi na njihovo moč in vpliv, ki ju imajo. Mediji so prisotni vedno in povsod, nič jim ne uide. Oni so tisti, ki lahko nekomu pomagajo k slavi, priljubljenosti, hkrati pa so lahko tudi oni tisti, ki človeka močno očrnijo in mu uničijo življenje. To še dodatno pokaže na njihov močan vpliv, na to, da sooblikujejo, vplivajo na mnenje ljudi.

3.5.4 Jezik

V tem razdelku bodo predstavljene jezikovne značilnosti dramskih oseb, ki v svojem jezikovnem izražanju tako ali drugače odstopajo od ostalih. France Prešeren izstopa s svojim govorom v tem, da med drugim uporablja nek arhaičen jezik, ki spominja na starejši slovenski jezik. Včasih citira pesniške verze, svoje ali pa verze kakšnih drugih slovenskih pesnikov. K temu je potrebno dodati tudi njegov poetičen način izražanja, ki ga oblikuje sproti. Njegov jezik je takrat nabit z različnimi asociacijami in podobami, zveni lahko sanjaško ali pa otožno, odvisno od njegovega razpoloženja. Tega načina govora se sicer ne poslužuje vedno.

PREŠEREN: Ne zameri, ne zameri, cvet lepote, dekle drago! Naj teko ti mirni dnevi, Bog ti živi teto staro! V pravih ne želi pero ti, al srce, le zate vžgano, ti želi v ljubezni služiti ... (*Ujame Julijo, jo poljubi*) Julija, Julija! Usta moja so posoda tvojega imena ... Si srečna?

(Goljevšček 2004a: 156)

PREŠEREN: Vi le eden na drugga s prstom kažete, sebe pa za čisto nedolžnost imate. Kako naj to skupaj pride? Ste ko tisti pijani kmet, ki je konje v voz tako vpregel, da so si riti kazali; vsak na svojo stran vlekel, voz pa nikamor.

(Goljevšček 2004a: 165)

Julijin jezik je v krogu domačih ljudi precej ekspresivno obarvan, izraža se zelo pogovorno. Tako uporablja denimo besede ful, kul, super, frendica, ne bluzi, Prešerna včasih poimenuje z vzdevkom Frenki.

JULIJA (*pomerja prstan*): Ful lep je ... mislim ... na nek način precej zlatá, a ne? Si pa model, res, v bistvu prava frendica, a veš.

(Goljevšček 2004a: 158)

Urškina jezikovna posebnost je, da svojega očeta otroško imenuje in kliče papa, s čimer odstopa od svoje siceršnje govorice. Ta njena jezikovna izbira samo še dodatno odslikava njeno navezanost na očeta.

Primicova jezikovno odstopa od ostalih z občasno rabo nemških besed, sicer pa se izraža precej knjižno.

PRIMICOVA: Majne libe Julija je zo delikat ... ne smem niti pomisliti, da bi jo oddala na prazen žep. Ima nekaj premoženja, aber ta denacionalizacija teče tako langsam, majn Got!

(Goljevšček 2004a: 154)

4 Sklep

Središče diplomske naloge je bila analiza dram avtorice Alenke Goljevšček. Analizirala sem jih s tremi kriteriji: dramske osebe, motivi in teme ter jezik. Pri vsakem kriteriju so navedene ugotovitve glede podobnosti med posameznimi dramami.

1. V štirih njenih dramah nastopajo nezadovoljne, kritične osebe, ki jih doletijo različne oblike kazni. Najbolj izrazito kritičen je Jurij (*Lepa Vida 1986 ali Otrok, družina, družba*), ki zaradi tega izgubi službo, slutiti pa gre tudi, da jo bo težko sploh kadarkoli spet dobil. Jurij je tudi nekako odžagan iz družbe. Kritična je tudi njegova žena Vida, njena kazen je malo manj radikalna kot Jurijeva, saj njena kritika še vedno ni tako ostra. Vidina kazen je premestitev na suhoparno in dolgočasno delovno mesto, ki onemogoča angažiranost in ni vplivne narave. Učitelji (*Pod Prešernovo glavo*) so kaznovani s preselijo na novo šolo. Za njih je najhujša kazen, da ne morejo uresničiti svojih želja, ampak so prisiljeni ubogati in pristati na odločitve oblasti, če želijo obdržati svoje službe. Peter in Sonja (*Zelena je moja dolina*) predstavlja dve obliki kritičnosti. Peter je nezadovoljen, vendar precej nedejaven glede tega, da bi kaj spremenil, medtem ko je Sonja zelo odločna, pogumna in trdno prepričana, da je nečednosti potrebno javno izpostaviti, kar tudi naredi. Glede Sonjine kazni gre bolj kot ne predvidevati. Na koncu jo povozi kamion, postavlja se vprašanje, ali je šlo za nesrečo ali pa ne. France Prešeren (*Srečna draga vas domača*) je najprej marioneta, nato napadalen v svoji želji po miru, kar mu prinese nenaklonjenost s strani medijev in vplivnih ljudi, ki ga preženejo nazaj na spomenik oziroma očrnijo v družbi.

Zgoraj omenjeni ljudje imajo tudi svoje nasprotnike, zato je umestno strniti tudi njihove značilnosti. V treh dramah je to oblast oziroma ljudje, ki le-to predstavljajo. Albert (*Lepa Vida 1986 ali Otrok, družina, družba*) stvari vedno zagovarja in predstavlja v lastno korist, pri tem se poslužuje besednih preobračanj, podtikanj in lažnivih besed. Dimnik (*Pod Prešernovo glavo*) se prav tako poslužuje leporečenj. Nikoli ne pokaže svojih resničnih namer, skoraj ves čas igra in se pretvarja. Kotnikova je bolj neposredna kot on, še vedno pa je tudi njen govor poln leporečenj. Franc (*Zelena je moja dolina*) se v javnosti predstavlja drugačnega, kot je sicer, tudi on se poslužuje leporečenj. V eni drami, to je *Srečna draga vas domača*, ima glavna oseba, France Prešeren, več nasprotnikov, in sicer skupino podjetnikov in medije. Koristoljubni podjetniki se obrnejo proti Prešernu, ko jim ta ni več potreben, vplivni mediji pa Prešerna očrnijo, ko se jim ta zameri. V drami *Srečanje na Osojah* nastopa v podobi nasprotnika glavni

osebi, Kancijanu, vila Abraksa, ki je dobra poznavalka človeškega značaja in neusmiljena do svoje žrtve.

2. Drame imajo različne glavne motive in teme. *Srečanje na Osojah* vpeljuje pogubnost človeških lastnosti, in sicer nenasitnosti, ki prinese popoln propad in pogubo. Drama prinaša tudi nadnaravno, ki je v tej drami predstavljeno kot nekaj temačnega in pogubnega. Oblast oziroma vpliv oblasti je najpomembnejši element drame *Pod Prešernovo glavo*. V tej drami oblast predstavlja avtoritativno skupino ljudi, ki bo na vsak način poizkušala uveljaviti svoje, nasprotovanja pa tako ali drugače kaznovala. Sebi bo po potrebi prilagodila predpise, pogosto se bodo posluževali tudi leporečenja, prikritega izražanja. Podoben vpliv oblasti je v drami *Lepa Vida 1986 ali Otroci, družina, družba*, v kateri sta osrednji temi znanstveno raziskovanje in družina, ki pa sta v veliki meri povezani z oblastjo. Raziskovanje usmerja oblast, ki določa, o čem in kako se lahko piše. Prizadevanje oblasti za podružbljanje družine pa pokaže, da oblast hoče usmerjati prav vsa področja. *Zelena je moja dolina* tematizira delovanje podjetja, ki deluje zelo pomanjkljivo in površno, v ozadju je polno spletk in nezakonitosti. Drama *Srečna draga vas domača* obravnava kapitalizem, pri čemer je v ospredju motiv človek kot blagovna znamka, v drami je ta blagovna znamka France Prešeren. Sredstva, ki se jih vpleteni pri tem poslužujejo, so veze in poznanstva pri vplivnih in pomembnih ljudeh, mediji in izdelki, ki tako ali drugače predstavljajo in promovirajo osebo. Hkrati so zelo pomemben element v drami tudi mediji, ki imajo izjemno velik in močan vpliv v družbi, povsod so prisotni in navzoči. Pri štirih dramah se preko motivov in tem vzpostavlja tudi družbena kritika. V dveh (*Pod Prešernovo glavo*, *Lepa Vida 1986 ali Otroci, družina, družba*) se ta najbolj navezuje na oblast, pri eni (*Zelena je moja dolina*) na delovanje podjetja, v drami *Srečna draga vas domača* pa na kapitalizem in medije.

3. Za jezik v drami *Srečanje na Osojah* je značilno, da se dramske osebe med seboj v jezikovnem izražanju ne razlikujejo. Včasih uporabljajo starejše besede, občasno pa se izražajo tudi poetično in melodično. Podobno bi lahko rekli za Franceta Prešerna (*Srečna draga vas domača*), ki včasih uporablja arhaičen jezik, citira pesniške verze ali pa se občasno poslužuje poetičnega načina izražanja, ki ga oblikuje sproti. V drami *Pod Prešernovo glavo* je najpomembnejši jezik pri Dimniku, ki se skoraj ves čas poslužuje leporečenja, njegove besede so premišljeno izbrane in vedno uporabljene njemu v prid, enako bi lahko rekli tudi za direktorja Franca (*Zelena je moja dolina*) in odvetnika Alberta (*Lepa Vida 1986 ali Otroci, družina, družba*). Vsi trije so tudi predstavniki oblasti. Nekatere dramske osebe imajo ekspresivno

obarvan jezik. Te dramske osebe so dijaki (*Pod Prešernovo glavo*), Primož (*Lepa Vida 1986 ali Otrok, družina, družba*) in Julija (*Srečna draga vas domača*).

Dramska besedila odpirajo tudi vprašanje o svoji aktualnosti. Zagotovo ima najbolj sodoben prizvok drama *Srečna draga vas domača*, v ospredju katere je kapitalizem. France Prešeren kot blagovna znamka oziroma projekt spominja na novodobne slavne osebnosti. Tudi vpliv medijev, ki ga vzpostavlja avtorica, bi zlahka umestili v sedanji čas, saj so zelo močno vpeti in prisotni v našem vsakdanu. Vpliv oblasti, ki je najbolj vzpostavljen v dramah *Pod Prešernovo glavo* in *Lepa Vida 1986 ali Otrok, družina, družba*, je na nek način težko ugotavljati, saj se ljudje lahko poslužujejo, tako kot v dramah, precej prefinjenih, prikritih načinov uveljavljanja svojega, na kar je na nek način težko pokazati oziroma to dokazati. Tudi pomanjkljivo delovanje podjetja, v ozadju katerega je polno spletk in nezakolitosti, kar obravnava drama *Zelena je moja dolina*, bi zlahka umestili v sodoben čas. Pogubnost nekaterih človeških lastnosti, ki jih obravnava drama *Srečanje na Osojah*, je na nek način nekaj stalnega, toda po drugi strani precej težko opredeljivo, saj gre pri iskanju resničnih razlogov, zaradi katerih neka oseba propade, vedno za nekakšno obliko predvidevanja.

5 Viri in literatura

5.1 Viri

Alenka Goljevšček: *Pod Prešernovo glavo: zbirka dramskih besedil*. Dob pri Domžalah: Miš, 2004a.

Alenka Goljevšček: *Srečanje na Osojah: zbirka dramskih besedil*. Dob pri Domžalah: Miš, 2004b.

5.2 Literatura

Aleš Berger: Alenka Goljevšček: Pod Prešernovo glavo. *Naši razgledi* 33/18 (1984). 519.

Aleš Berger: Alenka Goljevšček: *Otrok, družina, družba ali Lepa Vida* 1987. *Naši razgledi* 36/21 (1987). 617.

Alenka Goljevšček: *Srečanje na Osojah*. Gledališki list Slovenskega ljudskega gledališča Celje, [letnik 37], številka 4. Celje: Slovensko ljudsko gledališče, 1983.

Alenka Goljevšček: *Pod Prešernovo glavo*. Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega, letnik 34, številka 1. Ljubljana: MGL, 1984.

Alenka Goljevšček: *Otrok, družina, družba ali Lepa Vida* 1987. Gledališki list Mestnega gledališča ljubljanskega, letnik 37, številka 2. Ljubljana: MGL, 1987.

Alenka Goljevšček: *Med bogovi in demoni: liki iz slovenske mitologije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988. 59–64.

Alenka Goljevšček: *Od včeraj za danes*. Dob pri Domžalah: Miš, 2011.

Andrej Inkret: »Lepa Vida 1987« ali dramatizirani žurnalizem. *Delo* 29/234 (1987). 2.

Marjan Javornik (ur.): *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989. 260.

Vesna Jurca: Na ravni poceni humoreske. *Delo* 27/46 (1985). 3.

Miha Knavs: *Slovenske dramatičarke in njihova dela po letu 1980*: diplomsko delo. Veliki Vrh: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, 2009. 52–55.

Janko Kos et al. (ur.): *Slovenska književnost*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996. 114–115.

M. L.: Danes se začinja. *Gorenjski glas* 38/15 (1985). 5.

Jernej Novak: Z glavo in srcem. *Dnevnik* 33/260 (1984). 5.

Jernej Novak: Burka o zeleni dolini. *Dnevnik* 34/55 (1985). 5.

M. Pušavec: Uspešna predstava kranjskih igralcev. *Gorenjski glas* 38/16 (1985). 5.

Lojze Smasek: Polne prazne roke. *Večer* 39/13 (1983). 6.

Lojze Smasek: Smešno o žalostnem. *Večer* 39/223 (1984). 4.

Lojze Smasek: Ljudje v mreži sistema. *Večer* 43/234 (1987). 4.

Jože Snoj: Mitska preobleka na bleščečem odrskem prizorišču. *Delo* 15/13 (1983). 7.

Veno Taufer: Alenka Goljevšček: Srečanje na Osojah. *Naši razgledi* 32/4 (1983). 103.

Rosana Vukojević: *Analiza lepovidskega motiva v drami Alenke Goljevšček Lepa Vida 1968 ali Otrok, družina, družba*: diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2013. 5–6.

Taras Kermauner: Ob Alenini 70-letnici: <http://www.kermauner.org/AlaVec.pdf>. (Dostop 22. 7. 2016.)

<http://www.kermauner.org>. (Dostop 22. 7. 2016.)

http://www.sigledal.org/geslo/Alenka_Goljevšček_Kermauner. (Dostop 22. 7. 2016.)

http://sl.wikipedia.org/Alenka_Goljevšček_Kermauner. (Dostop 22. 7. 2016.)

Izjava o avtorstvu

Spodaj podpisana Leja Veldin izjavljam, da je diplomsko delo moje avtorsko delo. Vsi uporabljeni viri in literatura so navedeni v skladu s pravili.

Ljubljana, 1. 9. 2016

Leja Veldin